

ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ, ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОГО ФАКТУ

Юридичний факт (від лат. *factum* – зроблене, дія, подія, вчинок) – це фактичні обставини дійсності, з правовою моделлю яких пов'язано настання наслідку у вигляді виникнення, зміни або припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків, а також цивільних правовідносин в цілому.

Юридичні факти як явище правової дійсності мають тривалу історію свого становлення і розвитку. За часів Римського права розрізняли декілька підстав виникнення правових відносин. Вже у Інституціях Гая і Юстиніана закріплювалися такі з них, як: контракт, делікт, квазіделікт, в деяких джерелах вказано ще й четверту підставу – квазіконтракт. Пізніше підставою правовідносин визнавали односторонню угоду, строки, підстави укладення і припинення шлюбу, переходу речей у спадок та інші юридичні факти. Безперечно, така велика кількість їх видів потребувала певної систематизації, але незважаючи на значимість юридичного факту в праві, його загального поняття Римськими юристами сформульовано не було. Для інституціональній системи Римського права традиційна демонстрація конкретності, зведення загальної проблеми до персоніфікованого казусу.

Дефініційного оформлення юридичні факти набувають лише у ХІХ ст. Поняття «юридичний факт» вперше ввів Фрідріх Карл фон Савіні. У праці «Система сучасного римського права» (1840–1849) він писав: «Я називаю події, що викликають виникнення або завершення правовідносин, юридичними фактами». Започаткований ним теоретичний доробок продовжили Б. Віндшейд, Г. Дернбург та інші німецькі науковці.

Сьогодні, юридичні факти в цивільному праві України відіграють службову роль – вони наповнюють модель правової поведінки, реальним змістом, що призводить цивільні правовідносини до руху. Юридичні факти є тим правовим засобом, який опосередковує дію норм цивільного права. Правові норми не можуть реалізовуватися без юридичних фактів, а тому і правовідносини не можуть виникати чи припинятися без

юридичних фактів. Без юридичних фактів не можливо розглядати й структуру механізму правового регулювання, адже останні виступають його елементом і відіграють вагому роль у його «роботі» в цілому.

Термін «Юридичний факт» поєднує в собі два нерозривно пов'язаних аспекти: фактичний і юридичний. За своїм змістом, юридичний факт це реальне життєве явище дійсності – подія або дія. З іншого боку, цей реальний факт, будучи передбаченим нормою права, породжує певні наслідки, відповідно виступає як факт юридичний. Саме тому, правова роль юридичних фактів істотно відрізняється від функціональної ролі «звичайних» фактів, оскільки юридичні факти є не тільки засобом, а й метою, кінцевим результатом правового регулювання.

Юридичним фактам присутні такі ознаки: *конкретність* (юридичні факти є об'єктивними обставинами дійсності. Не є такими думки, події внутрішнього, духовного життя), *індивідуальність* (вони проявляються в діях конкретних суб'єктів цивільних правовідносин), *просторова і темпоральна визначеність* (юридичні факти завжди існують в часі та просторі), *нормативна формалізованість* (юридичні факти прямо або опосередковано передбачені нормами права), *інформативність* (юридичні факти несуть в собі інформацію про стан суспільних відносин, які входять до предмета правового регулювання.), *консеквентність* (вони мають фактичні і юридичні наслідки свого настання), а також *комбінованість юридичних наслідків* (один і той самий юридичний факт може бути одночасно правостворюючим, правозмінюючим або правоприпиняючим для сторін правовідносин. Так, факт смерті фізичної особи припиняє сімейні правовідносини, в той же час є підставою виникнення спадкових правовідносин.

Акти цивільного законодавства України не містять будь-якої чіткої класифікації юридичних фактів за тими чи іншими ознаками. Не вказані в них і критерії для проведення такої класифікації. Натомість, частина друга статті 11 ЦК України встановлює приблизний перелік

юридичних фактів. Подібний підхід був наведений свого часу в статті 4 ЦК УРСР 1963р. і збережений сьогодні Так, підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, передусім, є: 1) договори та інші правочини; 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; 3) заподіяння майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; 4) інші юридичні факти.

В свою чергу, в теорії цивільного права України вчені проводять наступну класифікацію юридичних фактів: а) за юридичними наслідками (*такі, що встановлюють право*). З їх існуванням пов'язане виникнення правовідносин; *такі, що змінюють право*. Наявність цих фактів спричиняє зміну правовідносин, що вже існують; *такі, що реалізують право*. З їх існуванням пов'язано реалізація прав і обов'язків учасників цивільних правовідносин; *такі, що припиняють право*. Це такі обставини, наявність яких призводить до припинення правовідносин, що вже існують; *такі, що перешкоджають виникненню або трансформації права*. Це обставини, наявність яких зумовлює правову неможливість виникнення, зміни припинення тощо правовідносин; *такі, що поновлюють право*. До них належать обставини, наявність яких спричиняє поновлення прав, що існували раніше.

б) за волею суб'єкта юридичні факти поділяються на *події* (юридично значимі факти (явища природи та інші обставини), виникнення і розвиток яких не залежить від волі суб'єктів права) та *дії* (життєві факти (вчинки особи, акти державних органів, інших суб'єктів), які є результатом волевиявлення свідомої діяльності або поведінки людей.) Інколи вчені приділяють увагу *юридичним станам* як третій групі.

в) за формою прояву юридичні факти прийнято поділяти на: *оформленні* та *неоформлені*. Переважна більшість юридичних фактів існує в оформленому (зафіксованому) вигляді, проте можуть існувати й в

неоформленому зафіксованому вигляді (усний правочин в цивільному праві). В теорії права вони ще називаються *латентними* або *прихованими*);

г) за завершеністю тих чи інших явищ юридичні факти поділяються на: *одноактні* (дискретні – купівля-продаж речі) і *триваючі* (перебування у шлюбі, трудових відносинах, на державній службі тощо).

Юридичними фактами є не лише одиничні обставини дійсності, але й складні, їх сукупності. Саме тому виділяють *складні юридичні факти*, що містять кілька юридично значущих складових (юридичних умов), наприклад, факт правопорушення як система елементів складу правопорушення. Окрім цього в доктрині виділяють поняття фактичного складу, яке слід відмежовувати від складних юридичних фактів. Фактичний склад містить в собі сукупність юридичних фактів, які в процесі накопичення призводять на настання передбачених наслідків.

Літ.: 1. *Дождев Д. В.* Римское частное право : учеб. для вузов / Под общ. ред. акад. РАН, д.ю.н., проф. В. С. Нерсесянца. – 2-е изд., изм. и доп. / Д. В. Дождев. – М. : Норма, 2006. – 784 с.

2. *Исаков В. Б.* Юридические факты в советском праве / Исаков В. Б. – М.: Юридическая литература. – 1984. – 144 с.

3. *Коструба А. В.* Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних відносин: монографія / А. В. Коструба. – К.: Ін Юре, 2014. – 376 с.

4. *Красавчиков О. А.* Юридические факты в советском гражданском праве / Красавчиков О. А. – М. : Госюриздат. – 1958. – 182 с.

5. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права : підруч. / Скакун О. Ф. – Пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

6. *Савиньи Ф.К. фон.* Система современного римского права: В 8 т. Т. II / Пер. с нем. Г. Жигулина; Под ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. – М.: Статут; Одесса: Центр исследования права им. Савиньи, 2012. – 573 с.

А. В. Коструба